

การสำรวจสถานภาพงานวิจัยไทยประเด็นสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 A Review of Thai Research on Media and Disability from 2015 to 2024

กุลนารี เสือโรจน์ (Kulnaree Sueroj)^{1*}

Received: February 14, 2025

Revised: March 17, 2025

Accepted: May 23, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง “การสำรวจสถานภาพงานวิจัยไทยประเด็นสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567” มุ่งวิเคราะห์สถานะของงานวิจัยในสองมิติ 1) การศึกษารูปแบบและแนวโน้มงานวิจัยสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 และ 2) การสำรวจสถานะองค์ความรู้สื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 โดยศึกษาบทความวิจัย จำนวน 44 บทความ จากฐานข้อมูลศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ผลการวิจัยพบว่า แนวโน้มงานวิจัยส่วนใหญ่ตีพิมพ์ในวารสารด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และการสื่อสารในสัดส่วนที่เท่ากัน หัวข้อที่ได้รับความสนใจมากที่สุดคือ บริการเพื่อการเข้าถึงสื่อและประเด็นความพิการทางการเห็น งานวิจัยส่วนใหญ่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและเอกสารประกอบแนวคิดทฤษฎี 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) แนวคิดการสื่อสาร โดยพบแนวคิดเกี่ยวกับการประกอบสร้างความหมายทางสังคมมากที่สุด 2) แนวคิดด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 3) แนวคิดด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ และ 4) แนวคิดเกี่ยวกับความพิการ ทั้งการนิยามความพิการ คนพิการในมิติสื่อ และกฎหมายนโยบายคนพิการ ส่วนการนิยามความพิการ พบการนิยามโดยคนพิการเองซึ่งมีความเลื่อนไหลและมุ่งนำเสนอความหลากหลายและความธรรมดาของคนพิการ และการนิยามความพิการตามโครงสร้างสังคม พบการนิยามตามหลักกฎหมายพบมากที่สุดซึ่งเป็นนิยามที่ตายตัวเพื่อใช้เป็นกรอบกำหนดการเข้าถึงสิทธิ์

คำสำคัญ: คนพิการ, สำรวจสถานภาพงานวิจัย, สื่อ

Abstract

The qualitative research study, “A Review of Thai Research on Media and Disability from 2015 to 2024,” examines research on this topic from two perspectives: 1) Patterns and Trends in Media and Disability Research (2015–2024), and 2) The State of Knowledge on Media and Disability Issues (2015–2024). This study employs a document analysis approach to review 44 research articles published in the Thai Journal Citation Index (TCI). Findings indicate that research is evenly distributed across humanities, social sciences, and communication journals. The most frequently studied topics are media accessibility services and visual impairment. Most studies employ qualitative methods, utilizing content and document analysis. Theoretical frameworks are categorized into four groups: 1) Communication

¹ กลุ่มวิทยุโทรทัศน์และสื่อดิจิทัล คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Department of Broadcasting and Digital Media, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

*Corresponding Author, Email: kulnaree@tu.ac.th

theories, with social construction of meaning being the most prominent; 2) Social sciences and humanities perspectives, including political science, law, sociology, and anthropology; 3) Medical Science Concepts; and 4) Disability-related concepts, covering disability definitions, media representation, and disability law and policy. Regarding the definition of disability, it was found that self-definitions by persons with disabilities are fluid, emphasizing diversity and normalcy. In contrast, definitions based on social structures are most framed by legal standards, which tend to be fixed and serve as a basis for determining access to rights.

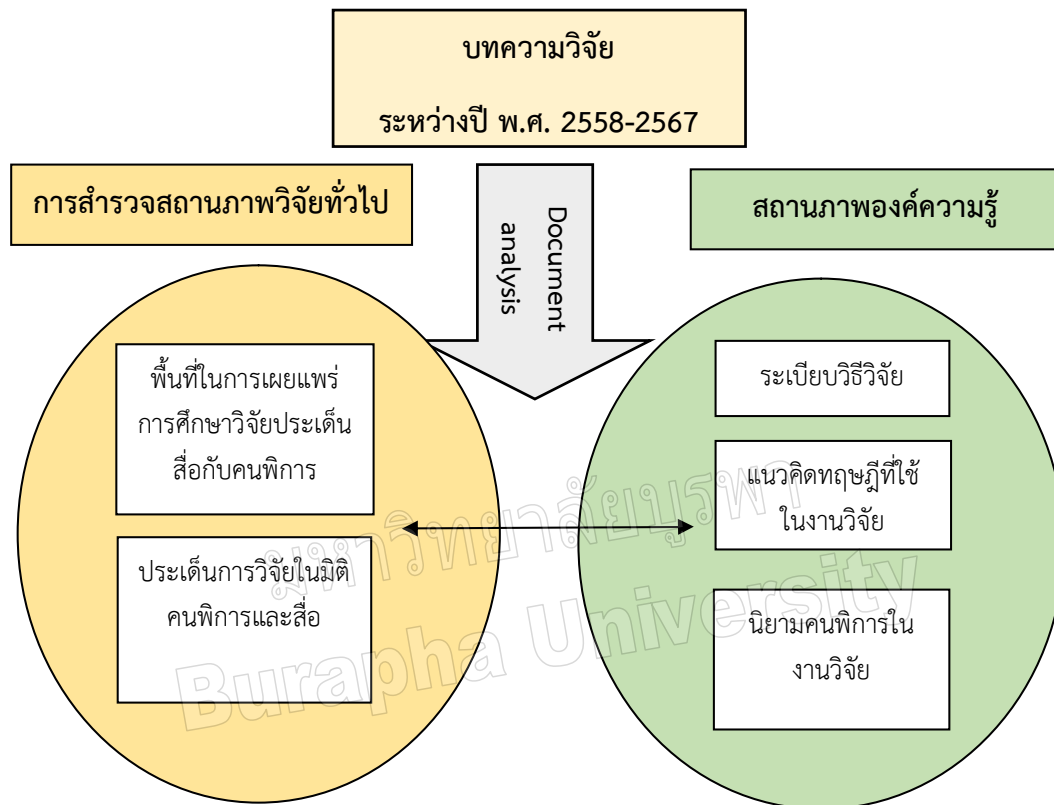
Keywords: Disability, Review of Thai Research, Media

บทนำ

การศึกษาวิจัยด้านคนพิการในมิติสื่อ นำมาสู่ข้อสงสัยที่ว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวในแง่มุมใดบ้าง เพราะสิ่งที่ปรากฏในงานวิจัยเป็นภาพสะท้อนความเป็นไปของสังคม ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การวิจัยเชิงสำรวจสถานภาพงานวิจัยด้านสื่อกับคนพิการในบริบทสังคมไทย ยังไม่พบการศึกษามากนัก ในปี พ.ศ. 2565 พบบทความวิชาการของอารดา ครุจิต (2565) ที่ทำการสำรวจและทบทวนวรรณกรรมเรื่องการสื่อสาร เพื่อการเรียนรู้แบบร่วมของคนพิการทางการเห็น ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งศึกษาบทความวิจัยจำนวน 18 เรื่อง ในฐานข้อมูล Thai Journal Online โดยศึกษาประเด็นเฉพาะเรื่องการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ร่วมของคนพิการทางการเห็นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2544-2564 โดยผลการศึกษาพบว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ ไม่พบการวิจัยแบบผสมวิธี นอกจากนี้ในช่วงปี พ.ศ. 2544-2554 มีการศึกษาประเด็นเรื่องการเรียนรู้แบบร่วมของคนพิการทางการเห็นมากที่สุด รองลงมาคือเรื่องนโยบายสาธารณะด้านคนพิการ ในขณะที่ช่วงปี พ.ศ. 2555-2564 พบประเด็นการศึกษาเรื่องการสื่อสารและเทคโนโลยีเพื่อคนพิการทางการเห็นมากที่สุด รองลงมาคือเรื่องการเรียนรู้แบบร่วมของคนพิการทางการเห็น การใช้ชีวิตของคนพิการทางการเห็นและนโยบายสาธารณะด้านคนพิการ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่ามีความคิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ร่วมของคนพิการทางการเห็นจำนวน 4 แนวคิด โดยแนวคิดที่พบมากที่สุด ได้แก่ แนวคิดสื่อและการสื่อสารของคนพิการทางการเห็น แนวคิดผัสสะของคนพิการทางการเห็น แนวคิดการพัฒนาคนพิการและการจัดการทางการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ร่วมของคนพิการทางการเห็น และแนวคิดนโยบายสาธารณะเพื่อคนพิการ ตามลำดับ (อารดา ครุจิต, 2565) ซึ่งข้อสันนิษฐานเบื้องต้นของผู้วิจัยคือ บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอาจมีผลต่อแนวทางการกำหนดประเด็นในการศึกษาวิจัย ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้มีความตั้งใจที่จะต่อยอดการสำรวจสถานภาพของงานวิจัยด้านสื่อกับคนพิการในบริบทสังคมไทยในรอบทศวรรษใหม่ โดยมุ่งสำรวจสถานภาพงานวิจัยด้านสื่อกับคนพิการทุกประเภท ในฐานข้อมูล Thai Journal Online ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 เนื่องจากในช่วงปี พ.ศ. 2558 เป็นปีแห่งการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะมีการออกประกาศ เรื่อง การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของคนพิการให้เข้าถึงหรือรับรู้และใช้ประโยชน์จากรายการของกิจการโทรทัศน์ (ฉบับที่ 1) พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของกฎหมายที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับแนวทางปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงสื่อของคนพิการ ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยนี้มี 3 ประการ ประกอบด้วย 1) เพื่อเรียนรู้สถานภาพการศึกษาสื่อกับคนพิการตลอดทศวรรษที่บริบทสังคมมีความเปลี่ยนแปลง 2) เพื่อเล็งเห็นช่องว่างในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านคนพิการในมิติสื่อให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น และ 3) เพื่อนำองค์ความรู้ดังกล่าวมาปรับประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนวิชาสื่อกับคนพิการและวิชาสื่อกับประเด็นสังคม

ภาพ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยเรื่อง “การสำรวจสถานภาพงานวิจัยไทยประเด็นสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567” ต้องการสำรวจสถานะของคนพิการในสังคมที่ปรากฏในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสถานะของคนพิการในสังคม จากการศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์เชิงบวกแฝงนัยเชิงลบต่อคนพิการ: ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ของคนพิการในสังคมไทย (ณัฐนันท์ คำภา, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ และวิภาวรรณ อยู่เย็น, 2558) พบอัตลักษณ์เชิงบวกที่มีนัยยะที่สื่อมุมมองแง่ลบต่อคนพิการผ่านกลวิธีทางภาษาที่สะท้อนสถานภาพของคนพิการในบริบทสังคมไทยดังนี้

- 1) คนพิการคือคนที่มีศักยภาพ แต่ไม่ใช่บุคคลกลุ่มเดียวกับคนทั่วไป
- 2) คนพิการคือคนที่มีความสามารถแต่มีร่างกายบกพร่อง
- 3) คนพิการคือคนที่สู้ชีวิตแต่มีชีวิตที่ลำบาก
- 4) คนพิการคือคนที่อ่อนแอและไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้
- 5) คนพิการคือคนที่ไม่มีความเท่าเทียม คนทั่วไปจึงต้องช่วยเหลือ (ณัฐนันท์ คำภา และคณะ, 2558)

นอกจากนี้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้ความหมายเรื่องความพิการเพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า อารดา ครุจิต (2566) สรุปการให้ความหมายของความพิการไว้ดังนี้ 1) การกำหนดความหมายจากโครงสร้างวิธีคิดของสังคม และ 2) การกำหนดความหมายของความพิการจากมุมมองของคนพิการ ซึ่งการกำหนดความหมายความพิการผ่านโครงสร้างของสังคมนั้น สามารถสรุปได้ 8 แหล่งประกอบด้วย ศาสนา กฎหมาย การแพทย์ สื่อ องค์กรคนพิการ แนวคิดเวทนานิยม วิธีคิดสังคมสงเคราะห์

และวิธีคิดสิทธิมนุษยชน ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ “สื่อ” เป็นหนึ่งในโครงสร้างทางสังคมที่มีบทบาทในการนิยามความหมายของความพิการ ผ่านการนำเสนอของสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และโฆษณา โดยสื่อถูกใช้เป็นช่องทางสำคัญในการสื่อสารประเด็นปัญหาของคนพิการเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและส่งเสริมประเด็นสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตามพบว่า มีการใช้คนพิการเพื่อผลประโยชน์ในเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสะท้อนความไม่ปกติ ทำให้ความพิการถูกมองว่าเป็นอื่น (otherness) และทำให้คนพิการถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่แตกต่างจากคนที่ไม่พิการ (Goggin, Newell, & Newell, 2003) ซึ่งการกำหนดความหมายความพิการโดยคนพิการนั้น พบความพยายามต่อสู้กับนิยามที่ทำให้คนพิการรู้สึกแปลกแยกและแตกต่างหรือถูกสร้างความเป็นอื่นจากคนในสังคม จึงทำให้คนพิการพยายามแสดงถึงทักษะและความสามารถในการใช้ชีวิตอย่างอิสระ ดังเช่นผลการศึกษาจากงานของกันต์อุทัย สืบสายเพชร และถิรนนท์ อนุวัศศิริวงศ์ (2560) ที่ศึกษาหนังสือเล่าประสบการณ์ที่เขียนโดยคนพิการระดับรุนแรง 17 เรื่อง ในช่วงปี พ.ศ. 2539-2556 พบว่างานเขียนของคนพิการมักมุ่งเน้นประเด็นเส้นทางชีวิตที่คนพิการสามารถลิขิตได้เอง การใช้ชีวิตที่อิสระการก้าวข้ามเงื่อนไขข้อจำกัดทางร่างกาย นอกจากนี้พบการศึกษาในบริบทต่างประเทศที่ระบุว่า ความแปลกแยกไม่เพียงแต่เกิดขึ้นระหว่างคนที่ไม่พิการกับคนพิการแต่ความแปลกแยกยังอาจเกิดขึ้นภายในกลุ่มของคนพิการด้วยกันเอง จากการเปรียบเทียบชีวิตกับกลุ่มคนพิการที่มีลักษณะ Supercrip หรือกลุ่มคนพิการที่มีความบกพร่องทางร่างกายแต่ก้าวข้ามอุปสรรคและประสบความสำเร็จ (Grue, 2015)

วิธีการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การสำรวจสถานภาพงานวิจัยไทยประเด็นสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งสำรวจสถานภาพงานวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการใน 2 มิติหลัก 1) การสำรวจสถานภาพวิจัยทั่วไปประเด็นสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 และ 2) การสำรวจสถานะองค์ความรู้ประเด็นสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 โดยระเบียบวิธีวิจัยของการศึกษานี้เป็นการวิจัยเอกสาร (document analysis) ซึ่งเป็นการวิจัยประเภทหนึ่งในการวิจัยเชิงบรรยาย (descriptive research) ที่ต้องการค้นหาข้อเท็จจริงและอธิบายปรากฏการณ์คนพิการในการศึกษาด้านการสื่อสารว่าตลอดระยะเวลาสิบปีมีทิศทางเป็นอย่างไร ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยที่อยู่ใน เกณฑ์การคัดเข้าจำนวน 44 บทความ จากฐานข้อมูลศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre) ระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 (วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567) โดยการคัดเลือกบทความเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลได้กำหนดเกณฑ์การคัดเข้าและเกณฑ์การคัดออกไว้ดังนี้

1. เกณฑ์การคัดเข้าประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสื่อและคนพิการ

1.1 กำหนดคำที่ใช้ในการสืบค้น

ผู้วิจัยใช้คำค้นว่า “คนพิการ” และ “สื่อ” ในการสืบค้นบทความวิจัยในฐานข้อมูลของเว็บไซต์ TCI (<https://tci-thailand.org/>) โดยผู้วิจัยทำการสืบค้นรายปี เรียงลำดับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558-2567 โดยกำหนดขอบเขตการสิ้นสุดการเก็บข้อมูลถึงวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 โดยขอบเขตการศึกษาในงานวิจัยนี้ใช้กรอบนิยามความพิการตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 แก้ไขปรับปรุง พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556 (พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550, 2556)

1.2 ติความเนื้อหาบทความวิจัยแต่ละบทความ

ผู้วิจัยจะพิจารณาหัวข้อและเนื้อหาของบทความวิจัยที่มีคำว่าคนพิการที่ละบทความ เพื่อนำมาพิจารณาเพิ่มเติมว่ามีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสื่อหรือไม่ โดยผู้วิจัยจะพิจารณาถ้อยคำที่สะท้อนถึง “คนพิการ” และ “สื่อ” คำที่สะท้อนถึง “คนพิการ”: คนตาบอด, ความพิการ, คนหูหนวก, คนพิการทางการเห็น, ผู้พิการทางการเห็น, ผู้พิการทางการได้ยิน, คนพิการทางสายตา, หญิงตาบอด, คนพิการทางการได้ยิน, STRONG BLIND เป็นต้น คำที่สะท้อนถึง “สื่อ”: ยูทูป, แพลตฟอร์มออนไลน์, โทรศัพท์แบบสตรัมมิง, องค์กรกระจายเสียงแห่งประเทศไทย, เสียงบรรยายภาพ, ละคร, ไทยพีบีเอส, ออนไลน์, ผู้ชม, สิ่งพิมพ์ดิจิทัล, Audiobook, ประชาสัมพันธ์, อัดลักษณะ, เว็บไซต์ข่าว, รายการโทรทัศน์, กสทช., การรับรู้ข่าวสาร, เว็บไซต์, นวนิยาย, กิจกรรมโทรทัศน์, สถานีโทรทัศน์ดิจิทัล, สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย, สารคดี, การให้บริการข้อมูลข่าวสารในระบบเดซี, โทรศัพท์อัตโนมัติ 1414, นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย, รายการ Blind date, มัลติมีเดีย, รายการข่าว, อินเทอร์เน็ตทีวี, สารสนเทศ, เทคโนโลยีสารสนเทศ, รายการทอล์กโชว์, รายการเกมโชว์, รายการสารคดี, กิจกรรมโทรทัศน์, โทรศัพท์, รายการอาหารทางโทรทัศน์, กิจกรรม, กิจกรรมกระจายเสียงและโทรทัศน์ เป็นต้น

2. เกณฑ์การคัดออก

บทความประเภทอื่น ๆ เช่น บทความวิชาการ (academic article) และบทความปริทัศน์ (review article) และงานวิชาการที่ผลิตในระดับบัณฑิตศึกษา

ผลการวิจัย

1. การสำรวจพื้นที่ในการเผยแพร่การศึกษาวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการ แบ่งออกเป็น 2 มิติย่อยพบว่า

1.1 มิติด้านพื้นที่ในการเผยแพร่ผลงาน

พบการเผยแพร่ผลงานในวารสารกลุ่มวารสารด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และวารสารเฉพาะด้านการสื่อสารจำนวนเท่ากันคือ 15 บทความ รองลงมาคือ วารสารกลุ่มสหวิทยาการ 13 บทความ และวารสารกลุ่มวิทยาศาสตร์ การแพทย์ จำนวน 1 บทความ

1.2 ประเด็นการวิจัยในมิติคนพิการและสื่อในงานวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการ

พบว่า ประเด็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสื่อ 3 อันดับแรกที่ถูกเลือกมาศึกษามากที่สุด ได้แก่ อันดับที่ 1 ประเด็นบริการเพื่อการเข้าถึงสื่อ เช่น เสียงบรรยายภาพ (audio description) คำบรรยายแทนเสียง (closed caption) ภาษามือ (sign language) หนังสือเสียง (audio book) จำนวน 13 บทความ อันดับที่ 2 คือ กลุ่มสื่อออนไลน์ จำนวน 9 บทความ และอันดับที่ 3 คือ รายการโทรทัศน์ จำนวน 7 บทความ ตามลำดับ ส่วนประเด็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความพิการ 3 อันดับแรกที่ถูกเลือกมาศึกษามากที่สุด ได้แก่ อันดับที่ 1 ความพิการทางการเห็น จำนวน 28 บทความ อันดับที่ 2 ความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมายจำนวน 15 บทความ และอันดับที่ 3 คือ ความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกายจำนวน 9 บทความ

2. การสำรวจสถานะองค์ความรู้ประเด็นสื่อกับคนพิการ แบ่งเป็น 3 มิติย่อย ได้แก่

2.1 ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาประเด็นสื่อกับคนพิการ

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าประเด็นสื่อกับคนพิการในงานวิจัยระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 ถูกศึกษาโดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมากที่สุด 33 บทความ รองลงมาคือ ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ 7 บทความ และระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสมผสาน 4 บทความ ตามลำดับ โดยวิธีการเก็บข้อมูลที่ถูกเลือกใช้มากที่สุด

3 อันดับแรก ได้แก่ อันดับที่ 1 การวิเคราะห์เนื้อหา เอกสาร ตัวบท 25 บทความ อันดับที่ 2 คือ การสัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึก 22 บทความ และอันดับที่ 3 คือการสัมภาษณ์กลุ่มหรือสนทนากลุ่ม 8 บทความ ตามลำดับ

2.2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการ

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัยที่ปรากฏในบทความวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 สามารถจำแนกกลุ่มแนวคิดทฤษฎีได้ดังนี้

2.2.1 กลุ่มแนวคิดทฤษฎีทางการสื่อสาร

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีด้านการสื่อสาร จำนวน 81 แนวคิดย่อย สามารถจัดกลุ่มได้ 14 กลุ่มแนวคิด ประกอบด้วย 1) แนวคิดการสื่อสาร 2) แนวคิดโทรทัศน์ 3) แนวคิดรายการโทรทัศน์ 4) แนวคิดการเข้าถึงสื่อ-ข้อมูลข่าวสาร 5) สื่อนิทรรศการ-กิจกรรม-สัมผัส 6) แนวคิดสื่อใหม่-สื่อออนไลน์ 7) แนวคิดสื่อประชาสัมพันธ์-โฆษณา 8) แนวคิดการประกอบสร้างความหมายทางสังคม 9) แนวคิดผู้รับสาร-การเปิดรับสื่อ-การรับรู้ข่าวสาร-ความต้องการผู้รับสาร 10) แนวคิดสื่อมวลชน-สื่อสารมวลชน-องค์กรข่าว 11) แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 12) แนวคิดสื่อภาพยนตร์ 13) แนวคิดการสื่อสารในบริบทสังคม และ 14) แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารอื่น ๆ สรุปได้ว่า กลุ่มแนวคิดที่ปรากฏมากที่สุดคือ กลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับการประกอบสร้างความหมายทางสังคม จำนวน 11 แนวคิด พบในงานวิจัยจำนวน 13 การศึกษา รองลงมาคือแนวคิดเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์ จำนวน 12 แนวคิด พบในงานวิจัยจำนวน 12 การศึกษา ตามมาด้วยกลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับสื่อใหม่-สื่อออนไลน์ จำนวน 9 แนวคิด พบในงานวิจัยจำนวน 10 การศึกษา

2.2.2 กลุ่มแนวคิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อื่น ๆ

การศึกษาพบกลุ่มแนวคิดรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ กลุ่มแนวคิดสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และกลุ่มแนวคิดทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อื่น ๆ ดังที่ปรากฏในตาราง 1

ตาราง 1

สรุปกลุ่มแนวคิดทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่พบในบทความวิจัยสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567

กลุ่มแนวคิดรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์		กลุ่มแนวคิดสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา		กลุ่มแนวคิดทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อื่น ๆ	
แนวคิดย่อย	จำนวน	แนวคิดย่อย	จำนวน	แนวคิดย่อย	จำนวน
แนวคิดเรื่องอำนาจ	1	แนวคิดเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน	1	แนวคิดเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคม	1
แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิพลเมืองและสิทธิทางสังคม	1	แนวคิดเรื่องภาพยนตร์ทางชาติพันธุ์วรรณนา	1	แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนแบบ Constructivism Theory	1
แนวคิดเรื่องสิทธิและความเสมอภาค	1	แนวคิดเรื่องคนใน-คนนอก	1	แนวคิดการออกแบบเพื่อการใช้งานของคนทุกกลุ่มในสังคม	1
แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจ	1	แนวคิดเรื่องนักแสดงตัวประหลาด (freak show)	1	แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยถอดบทเรียน	1

กลุ่มแนวคิดรัฐศาสตร์และ นิติศาสตร์		กลุ่มแนวคิดสังคมวิทยาและ มานุษยวิทยา		กลุ่มแนวคิดทางสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์อื่น ๆ	
แนวคิดย่อย	จำนวน	แนวคิดย่อย	จำนวน	แนวคิดย่อย	จำนวน
แนวคิดเกี่ยวกับการ เคลื่อนไหวทางสังคม แบบใหม่	1	แนวคิดเรื่องความเป็นอื่น	1	แนวคิดเรื่องปรัชญา	1
แนวคิดเรื่องสิทธิ พลเมือง	2	แนวคิดเรื่องความปกติ/ ผิดปกติ	1	แนวคิดเรื่องเจตคติ	2
แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิ มนุษยชน	1	แนวคิดเรื่องพื้นที่	1		
แนวคิดเกี่ยวกับ สัญญาประชาคม	1	แนวคิดเรื่องอัตชาติพันธุ์ วรรณนา	1		
แนวคิดเรื่องการ พัฒนาแบบมีส่วนร่วม	1				
แนวคิดเกี่ยวกับการ ส่งเสริมความเท่าเทียม	1				

2.2.3 กลุ่มแนวคิดทฤษฎีด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์

ผลการศึกษาพบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์การแพทย์ในงานวิจัยประเด็นสื่อ
กับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 จำนวน 9 การศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มได้แก่ 1) แนวคิดใน
ลักษณะของจิตวิทยา พฤติกรรม และพัฒนาการ จำนวน 2 การศึกษา 2) แนวคิดการศึกษาถึงพัฒนาการและ
การเรียนรู้ทางการศึกษาแก่คนพิการ จำนวน 3 การศึกษา 3) แนวคิดการศึกษาในลักษณะจิตวิทยาในการสร้าง
แรงบันดาลใจและการปรับตัว จำนวน 3 การศึกษา และ 4) แนวคิดที่เกี่ยวกับการบริการสุขภาพใน 1 การศึกษา

2.2.4 กลุ่มแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความพิการ

จากการวิเคราะห์บทความวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567
สามารถแบ่งแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความพิการได้เป็น 3 กลุ่ม โดยกลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับคนพิการที่ให้ภาพกว้าง
ความพิการในมิติต่าง ๆ มีการอ้างอิงในงานวิจัยมากที่สุด จำนวน 42 การศึกษา รองลงมาคือ กลุ่มแนวคิด
เกี่ยวกับการคนพิการในมิติสื่อ จำนวน 28 การศึกษา และกลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายนโยบายคนพิการ
จำนวน 7 การศึกษา ข้อสังเกตที่น่าสนใจจากการวิเคราะห์บทความวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ.
2558-2567 พบว่าทั้งในกลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับคนพิการในภาพกว้างและแนวคิดเกี่ยวกับการคนพิการในมิติสื่อ
จะเกี่ยวข้องกับคนพิการทางการเห็นมากที่สุด รองลงมาคือคนพิการทางการได้ยิน เนื่องจากข้อจำกัดทาง
ประสาทสัมผัสที่ส่งผลกระทบต่อการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ที่เป็นจุดร่วมกันมากที่สุดคือ ข้อจำกัดทางการ
มองเห็นและข้อจำกัดทางการได้ยิน

ตาราง 2

กลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับความพิการที่พบในบทความวิจัยเกี่ยวกับคนพิการระหว่าง ปี พ.ศ. 2558-2567

กลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับคนพิการ		กลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับกฎหมาย นโยบายคนพิการ		กลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับคนพิการ ในมิติสื่อ	
แนวคิดย่อย	จำนวน	แนวคิดย่อย	จำนวน	แนวคิดย่อย	จำนวน
แนวคิดเกี่ยวกับความพิการ	21	แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ	4	แนวคิดเกี่ยวกับ audiobook หรือหนังสือเสียง	2
แนวคิดเกี่ยวกับความพิการทางการได้ยิน	4	แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคนพิการ	1	แนวคิดเสียงบรรยายภาพและการผลิตเสียงบรรยายภาพ	9
แนวคิดเกี่ยวกับความพิการทางการมองเห็น	6	แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิคนพิการ	1	แนวคิดเสียงบรรยายภาพในโทรทัศน์	2
แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ของคนพิการทางการเห็น	2	แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความเสมอภาคทางโอกาสให้คนพิการ	1	แนวคิดเกี่ยวกับภาษามือ	2
แนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุความพิการ	1			แนวคิดการใช้ล่ามภาษามือในสื่อโทรทัศน์	2
แนวคิดเกี่ยวกับความพิการเชิงสัญลักษณ์	1			แนวคิดคำบรรยายแทนเสียง	4
แนวคิดเกี่ยวกับความพิการเชิงการแพทย์	1			แนวคิดการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ของคนพิการทางการเห็น	1
แนวคิดเกี่ยวกับความพิการเชิงสังคม	1			แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการในการใช้สื่อของคนพิการทางการเห็น	1
แนวคิดเกี่ยวกับความพิการเชิงวัฒนธรรม	2			แนวคิดสื่อสำหรับคนพิการ	3
แนวคิดเกี่ยวกับความพิการเป็นผู้ป่วยออทิสติก	2			แนวคิดการเข้าถึงสื่อของคนพิการ	2
แนวคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ	1				

2.3 นิยามคนพิการในงานวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการ

ผลการศึกษาพบว่า บทความวิจัยที่เกี่ยวกับประเด็นสื่อกับความพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 สามารถแบ่งกลุ่มแหล่งที่มาของนิยามความพิการได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) การนิยามความหมายความพิการโดยคนพิการเอง พบในงานศึกษาจำนวน 5 การศึกษา และ 2) การนิยามความหมายความพิการโดยโครงสร้างสังคมที่สามารถจำแนกได้ 8 กลุ่ม พบการนิยามความหมายความพิการในทางกฎหมายมากที่สุด 36 การศึกษา ตามมาด้วยการนิยามความหมายโดยสื่อ 31 การศึกษา และการนิยามความหมายทางการแพทย์ 21 การศึกษา

อภิปรายผลการศึกษา

1. ระเบียบวิธีวิจัยกับการศึกษาประเด็นสื่อกับคนพิการ

บทความวิจัยเรื่องสื่อกับคนพิการจำนวน 44 บทความ ระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 พบการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมากที่สุด สะท้อนถึงวิธีตั้งคำถามนำวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการที่มุ่งทำความเข้าใจพฤติกรรมและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมภายในบริบทต่าง ๆ วิเคราะห์เรื่องราวและชีวิตทางสังคมที่ปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเวลาและสถานการณ์ของคนพิการ ส่วนงานวิจัยเชิงปริมาณในประเด็นสื่อกับคนพิการ มักเป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาการประเมินความต้องการการเข้าถึงสื่อและประเมินความพึงพอใจในการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ส่วนเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่พบมากที่สุด คือ การศึกษาเอกสารรองลงมาคือการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ซึ่งวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์หรือสนทนากลุ่มเป็นวิธีการเข้าถึงข้อมูลกับกลุ่มคนพิการทางการเห็น และคนพิการทางการได้ยินที่เหมาะสมกับเงื่อนไขข้อจำกัดทางประสาทสัมผัสของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (key informant) ที่มีข้อจำกัดทางประสาทสัมผัส โดยผู้เก็บข้อมูลสามารถสังเกตหรือจัดเตรียมอุปกรณ์หรือบุคคลสนับสนุนสำหรับการเข้าถึงข้อมูลสำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้อย่างเหมาะสม เช่น ล่ามภาษามือหรือผู้ช่วยคนพิการ (personal assistant: PA)

2. การใช้คำศัพท์เพื่อเรียกคนพิการในงานวิจัย

การศึกษาศาสนาบทความวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 พบว่ามีการใช้คำว่า “ผู้พิการ” และ “คนพิการ” ในการเรียกคนพิการประเภทต่าง ๆ พบมากในช่วงปี พ.ศ. 2558-2559 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นของการเผยแพร่ “คู่มือการจัดและผลิตรายการวิทยุหรือโทรทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ” ที่จัดทำโดย สมาคมสภาคนพิการทุกประเภทแห่งประเทศไทย สนับสนุนโดย สำนักงาน กสทช. และมีการเผยแพร่ในปี พ.ศ. 2558 (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ และสมาคมสภาคนพิการทุกประเภทแห่งประเทศไทย, 2558) โดยคู่มือดังกล่าวรวบรวมคำที่ควรหลีกเลี่ยงและคำที่ควรใช้สำหรับคนพิการที่สมาคมคนพิการประเภทต่าง ๆ ยอมรับ เช่น ควรเลี่ยงคำว่า “ผู้พิการ” ควรใช้คำว่า “คนพิการ” ควรเลี่ยงคำว่า “ปัญญาอ่อน” ควรใช้คำว่า “คนพิการทางปัญญา” ควรเลี่ยงคำว่า “ใบ้” ควรใช้คำว่า “คนหูหนวกหรือคนพิการทางการได้ยิน” ควรเลี่ยงคำว่า “คนปกติและคนไม่ปกติ” ควรใช้คำว่า “คนทั่วไปและคนพิการ” เป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้มักเป็นคำในเชิงขั้วตรงข้ามหรือแบ่งเขาแบ่งเรา (คนปกติ-คนไม่ปกติ) รวมถึงเป็นคำที่อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดในลักษณะความพิการ (คนใบ้ หมายถึง คนที่มีข้อจำกัดทางการสื่อสาร ไม่ได้ยินและพูดไม่ได้ แต่คนหูหนวก แม้จะไม่ได้ยินแต่สามารถแปลงเสียงได้บางส่วน) ซึ่งช่วงแรกของการเผยแพร่คู่มือยังคงพบบทความวิจัยที่ใช้คำที่ไม่สอดคล้องกับคู่มือ เนื่องจากคู่มือยังไม่แพร่หลาย อีกทั้งคำบางคำแม้ไม่สอดคล้องกับคู่มือแต่ปรากฏการใช้ในเอกสารวิชาการ เอกสารราชการรวมถึงในสื่อกระแสหลัก จึงทำให้เกิดความเข้าใจว่าคำเหล่านั้นเป็นคำที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตามพบว่าหลังจากคู่มือนี้ประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2558 มีงานวิจัยบางเล่มที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้คำศัพท์ให้สอดคล้องกับคู่มือ เช่น งานวิจัยเรื่องเสียงบรรยาย

ภาพที่ผู้พิการทางการเห็นต้องการ โดย ภัทธีรา สารากรบริรักษ์ (2558) มีการปรับมาใช้ชื่อเสียงบรรยายภาพที่คนพิการทางการเห็นต้องการ ในการตีพิมพ์ใน “วารสารวารสารศาสตร์” ปี พ.ศ. 2559 และงานวิจัยในระยะหลังปี พ.ศ. 2560 พบว่ามีการใช้คำว่า “คนพิการ” มากกว่า “ผู้พิการ” (ภัทธีรา สารากรบริรักษ์, 2559)

3. การศึกษาประเด็นสื่อกับคนพิการในกลุ่มของคนพิการทางการเห็นและคนพิการทางการได้ยินมากกว่าความพิการประเภทอื่น

จากการวิเคราะห์บทความวิจัยจำนวน 44 บทความ พบว่า ประเด็นสื่อกับความพิการเกี่ยวข้องกับข้อจำกัดทางประสาทสัมผัสทางการมองเห็น (visual sensory) และประสาทสัมผัสทางการได้ยิน (audio sensory) ของผู้รับสารในการเข้าถึงสื่อหลายประเภททั้งวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ หรือ สื่อออนไลน์ รวมถึงประสาทสัมผัสทั้ง 2 ประเภทนี้มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในประเด็นบริการเพื่อการเข้าถึงสื่อสำหรับคนพิการ เช่น เสียงบรรยายภาพ (audio description) คำบรรยายแทนเสียง (closed caption) และ ล่ามภาษามือ (sign language) รวมถึงบริการเพื่อการเข้าถึงประเภทอื่น ๆ เช่น หนังสือเสียง (audio book) เป็นต้น จึงทำให้หัวข้อวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการเกี่ยวข้องกับคนพิการทางการเห็นและคนพิการทางการได้ยินมากเป็นสองอันดับแรก

4. พื้นที่ในการเผยแพร่งานวิจัยประเด็นสื่อกับความพิการมีความหลากหลาย

การศึกษาพบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสื่อกับความพิการมีความหลากหลาย และถูกตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร 4 กลุ่ม คือ วารสารด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ วารสารด้านสื่อวารสารด้านสหวิทยาการ และวารสารด้านวิทยาศาสตร์ การแพทย์ เนื่องจากสื่อเป็นศาสตร์ที่มีลักษณะบูรณาการ (interdisciplinary) จึงทำให้สามารถตีพิมพ์ในบทความในวารสารได้หลากหลายประเภท แต่ทั้งนี้กลุ่มวารสารที่มีงานวิจัยประเภทสื่อกับคนพิการตีพิมพ์มากที่สุด คือ วารสารด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์และวารสารด้านสื่อ โดยวารสารด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่มีการตีพิมพ์บทความวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการมากที่สุด คือ “วารสารสถาบันราชสุดาเพื่อการวิจัยและพัฒนาคนพิการ” ของวิทยาลัยราชสุดา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ส่วนวารสารด้านสื่อที่มีบทความวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการตีพิมพ์มากที่สุด คือ “วารสารวารสารศาสตร์” ของคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื่องจากสถาบันราชสุดา มีพันธกิจที่มุ่งผลิตผลงานวิจัยและนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อด้านคนพิการและสังคมในหลากหลายมิติรวมถึงด้านการสื่อสารด้วย จึงทำให้มีบทความด้านสื่อกับคนพิการปรากฏใน “วารสารสถาบันราชสุดาเพื่อการวิจัยและพัฒนาคนพิการ” หลายบทความ ส่วน “วารสารวารสารศาสตร์” ของคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มีผลงานด้านสื่อกับคนพิการตีพิมพ์อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นบริการเสียงบรรยายภาพ (audio description) เนื่องจากคณะวารสารศาสตร์ฯ เป็นสถาบันการศึกษาที่ทำความร่วมมือกับคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ในโครงการบุกเบิกเพื่อเตรียมความพร้อมในการสร้างองค์ความรู้ด้านเสียงบรรยายภาพตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 (อารดา ครุจิต, ภัทธีรา สารากรบริรักษ์, กุลนารี เสือโรจน์, ธนัท ประดิษฐ์ทรัพย์ และประภากร นนทลักษณ์, 2558, หน้า 21) จึงทำให้มีบุคลากรที่สนใจประเด็นเสียงบรรยายภาพและต้องการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และตีพิมพ์เผยแพร่ประเด็นดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

5. การศึกษาประเด็นสื่อกับคนพิการในเชิงการวิเคราะห์เนื้อหาที่ถูกประกอบสร้างผ่านสื่อ

ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ มีการศึกษาการนำเสนอภาพคนพิการในสื่อรวมถึงการที่คนพิการมองตัวเองในงานวิจัยประเด็นสื่อกับคนพิการอยู่หลายชิ้นในช่วงปี พ.ศ. 2558-2567 จากการพิจารณาเนื้อหาพบการนำเสนอภาพคนพิการในสื่อที่ไม่อยู่บนฐานความปกติหรือ Normalization แต่มักจะพบการนำเสนอคนพิการในลักษณะที่แปลกและแตกต่างจากคนทั่วไป จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการนำเสนอภาพ

คนพิการในสื่อสามารถสรุปได้ 2 ประการ 1) การนำเสนอภาพคนพิการในรูปแบบความเหนือมนุษย์ (superiority) หรือการทำให้ความพิการดูสวยงามเกินจริง (romanticize) เช่น นำเสนอภาพคนพิการเป็นฮีโร่ หรือการสร้างคนพิการต้นแบบ แม้การนำเสนอภาพคนพิการในลักษณะนี้จะเป็นการให้ความหมายเชิงเชิดชู แต่ก็ยังแฝงนัยที่แสดงการกีดกันคนพิการและทำให้คนพิการเป็น ‘คนละพวก’ กับคนที่ไม่พิการ หรือแม้กระทั่ง สร้างความเป็นคนละพวกกับกลุ่มคนพิการด้วยกันเอง ประเด็นนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Grue (2015) ที่ได้สรุปลักษณะของความเป็น supercrip ไว้ที่น่าสนใจ โดยเขาอธิบายว่ามีปัจจัยสำคัญสองประการที่ช่วย กำหนดระดับของความเป็น supercrip ได้แก่ ระดับของความสำเร็จและระดับของความพิการ ซึ่งระดับของ ความเป็น supercrip สามารถคำนวณได้จากผลคูณระหว่าง “ระดับความสำเร็จ” และ “ระดับความ บกพร่อง” ตัวอย่างเช่น หากคนพิการมีความบกพร่องทางร่างกายสูงและประสบความสำเร็จในระดับสูง ความเป็น Supercrip ก็จะอยู่ในระดับสูง แต่ในทางกลับกันหากคนพิการมีความบกพร่องและความสำเร็จใน ระดับที่ต่ำหรือแตกต่างกันระดับของความเป็น supercrip ก็จะลดลง ซึ่งลักษณะความเป็น supercrip นี้ส่งผล ให้คนพิการเกิดการเปรียบเทียบกันเองหรือเกิดความรู้สึกแปลกแยกในกลุ่มคนพิการ และ 2) การนำเสนอ ภาพคนพิการในด้านความด้อยกว่า (inferiority) หรือสร้างความน่าสงสารเกินกว่าความเป็นจริง (dramatize) ซึ่งไม่ว่าจะนำเสนอภาพคนพิการในเชิงบวกหรือลบเกินจริง ก็เป็นความต่างไม่เหมือนกับคนทั่วไป สิ่งที่ควร ผลักดันการนำเสนอประเด็นคนพิการในสื่อคือ การนำเสนอภาพคนพิการที่เป็นความธรรมดา ไม่ใช่คนพิเศษ คนพิการทำอะไรได้เหมือนกับคนทั่วไปและนำเสนอคนพิการและความพิการในแง่มุมที่แสดงให้เห็นถึง ความหลากหลายไม่ใช่การเหมารวม

6. การกำหนดความหมายความพิการที่พบในงานวิจัยระหว่าง ปี พ.ศ. 2558-2567

ข้อสังเกตที่น่าสนใจพบว่า ในการศึกษาประเด็นสื่อกับคนพิการระหว่างปี พ.ศ. 2558-2567 มีการอ้างอิงนิยามความพิการที่ถูกกำหนดโดยกฎหมายมากที่สุด รองลงมาคือ สื่อ และการแพทย์ ตามลำดับ โดยโครงสร้างหลักของสังคมที่ถูกใช้เป็นมาตรฐานกลางในการจำแนกประเภทความพิการรวมถึงกำกับ การเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิของคนพิการตามเงื่อนไขที่รัฐกำหนด โดยมีกรอบนิยามของกฎหมายเป็นตัวกำกับการบริหารจัดการ ดังนั้นในงานวิจัยส่วนใหญ่จึงมีการอ้างอิงนิยามความพิการที่กำหนดโดยกฎหมายเป็นนิยาม ศัพท์หรือแนวคิดในการศึกษาวิจัย ส่วนการกำหนดความหมายความพิการในสายตาคคนพิการ หรือการนิยาม ความพิการโดยคนพิการพบว่า แม้แนวคิดอื่น ๆ จะนิยามความพิการโดยมุ่งเน้นที่ความแตกต่างจากมาตรฐาน ความปกติ แต่ความพิการในมุมมองคนพิการมักมุ่งอธิบายที่จุดร่วมของความเป็นมนุษย์ ที่มีความหลากหลาย และแตกต่าง โดยสังคมต้องเอื้อเงื่อนไขเพื่อให้มนุษย์ที่มีความแตกต่างหลากหลายสามารถเป็นส่วนหนึ่งกับ สังคมได้ นอกจากนี้ผลการศึกษายังแสดงให้เห็นว่า “สื่อ” เป็นอีกหนึ่งโครงสร้างทางสังคมที่มีพลังอำนาจ ในการกำหนดความหมายของความพิการ โดยอาจอยู่ในรูปแบบของการผลิตซ้ำหรือต่อยอดความหมายเดิม การรื้อถอนความหมายเดิม หรือประกอบสร้างความหมายใหม่และส่งต่อไปยังผู้คนในสังคม โดยที่ผ่านมามีการ นำเสนอประเด็นคนพิการมักพบปัญหาเหล่านี้ ได้แก่ 1) การนำเสนอคนพิการเป็นของแปลก 2) การนำเสนอ เนื้อหาที่ผูกติดความพิการหรือการนำเสนอเนื้อหาที่มุ่งให้น้ำหนักกับการนำเสนอความพิการในการเล่าเรื่อง มากกว่าการนำเสนอวิถีชีวิตปกติ ทักษะหรือความสามารถในฐานะบุคคล 3) การนำเสนอคนพิการแบบไม่ปกติ ทำให้คนพิการแปลกแยก หรือใช้ชีวิตอย่างยากลำบากพบเจอแต่อุปสรรค และ 4) การนำเสนอภาพคนพิการที่มีชีวิตดีหรือแ่เกินจริง เป็นต้น (ฮารดา ครุจิต, 2566) ดังนั้นการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคนพิการผ่านสื่อ จึงควรมีความเข้าใจและออกแบบการสื่อสารที่ระมัดระวังการส่งต่อความหมายที่ลดทอนคุณค่าของคนพิการ ซึ่งอาจมีแนวทางในการปรับรูปแบบการนำเสนอได้หลายลักษณะ ได้แก่ 1) ชัยภูมิมองการเล่าเรื่องให้ คนพิการเป็นบุรุษที่ 1 ในการสื่อสารเรื่องราวของตนเอง 2) มุ่งเน้นการนำเสนอความปกติธรรมดา (normality)

และ 3) เล่าในมุมมองคุณค่า 5 ประการ ได้แก่ เปิดเผยให้เห็นการใช้ชีวิตที่มีอิสรภาพทางร่างกาย ส่งเสริมความแตกต่างหลากหลาย นำเสนอประสบการณ์ชีวิตของคนพิการ นำเสนอภาพการก้าวข้ามอุปสรรค รวมถึงการใช้ชีวิตในแง่มุมที่มีความสุขของคนพิการ เป็นต้น (อารดา ครุจิต, 2566) นอกจากนี้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นการกำหนดนิยามความพิการพบประเด็นที่น่าสนใจเชิงเปรียบเทียบระหว่างการนิยามความพิการที่ถูกกำหนดโดยโครงสร้างทางกฎหมาย การแพทย์ และการนิยามความพิการโดยตัวคนพิการเองพบว่าการนิยามทางกฎหมายและการแพทย์มีลักษณะค่อนข้างตายตัว (rigid) แต่มีประโยชน์ในการใช้ประกอบการตีความเพื่อพิจารณาการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการจากรัฐได้โดยง่าย แม้คนพิการบางส่วนจะตั้งคำถามเรื่องการถูกพิสูจน์โดยระเบียบของรัฐผ่านคำนิยามทางการแพทย์หรือการนิยามทางการแพทย์นำมาซึ่งการกำหนดกรอบการใช้ชีวิตของคนพิการที่ขาดอิสระ ส่วนการนิยามความพิการโดยคนพิการเองมีลักษณะที่เลื่อนไหล (fluid) และมีความพยายามที่จะกำหนดความหมายและสื่อสารในเรื่องที่มีความเป็นปกติธรรมดา (ordinary) และลดความแปลกแยกหรือแบ่งเขาแบ่งเรา (otherness) จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า คนพิการนิยามความพิการโดยพยายามก้าวข้ามเงื่อนไขข้อจำกัดทางร่างกาย ความพิการไม่ใช่เงื่อนไขที่ต้องนำไปผูกติดกับอิสรภาพในการใช้ชีวิต คนพิการมีสิทธิในเนื้อตัวร่างกายเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เช่น สิทธิในการรักสวรั้งาม สิทธิในการมีชีวิตคู่หรือการเลี้ยงดูบุตร นอกจากนี้คนพิการพยายามให้ความหมายที่แสดงถึงทักษะและความสามารถในด้านต่าง ๆ สามารถใช้ชีวิตโดยไม่จำเป็นต้องรอคอยความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

- 1.1 งานวิจัยขึ้นต่อไปที่ต้องการศึกษาในประเด็นสำรวจสถานภาพงานวิจัยสื่อกับคนพิการอาจเลือกศึกษาบทความวิจัยในฐานข้อมูลที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นเพื่อให้เข้าถึงแหล่งข้อมูลที่ครอบคลุม
- 1.2 งานวิจัยขึ้นต่อไปอาจกำหนดขอบเขตการศึกษาแนวทางการประกอบสร้างความหมายความพิการโดยสื่อเป็นการเฉพาะเนื่องจากการนิยามความหมายความพิการโดยสื่อมีลักษณะเลื่อนไหลจึงมีความน่าสนใจในการศึกษาเชิงเปรียบเทียบการประกอบสร้างและรื้อถอนความหมายของความพิการผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

- 2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจสถานภาพทางวิชาการประเด็นสื่อกับคนพิการควรมีการทำอย่างต่อเนื่อง อาจจะทุก 5 ปี เพราะเมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงส่งผลต่อแนวทางการแสวงหาความรู้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปี 2567

รายการอ้างอิง

- กันต์ฤทัย สืบสายเพชร และถิ่นนันท อนุวัชศิริวงศ์. (2560). การสื่อสารปรัชญาการดำรงชีวิตอิสระในเรื่องเล่าประสบการณ์ของคนพิการ. *วารสารนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 35(2), 1-17.
<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jcomm/article/view/151616>

- ณัฐนันท์ คำภา, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ และวิภาวรรณ อยู่เย็น. (2558). อัตลักษณ์เชิงบวกแฝงนัยเชิงลบต่อคนพิการ: ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ของคนพิการในสังคมไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 35(1), 129-148. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sujthai/article/view/33352>
- พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556. (2556, 29 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 1-18.
- ประกาศกรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ เรื่อง การส่งเสริม และคุ้มครองสิทธิของคนพิการให้เข้าถึงหรือรับรู้และใช้ประโยชน์จากรายการของกิจการโทรทัศน์. (2559, 5 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา*, หน้า 6-14.
- ภัทธีรา สารากรบริรักษ์. (2558). *เสียงบรรยายภาพที่ผู้พิการทางการเห็นต้องการ*. [รายงานการวิจัย]. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภัทธีรา สารากรบริรักษ์. (2559). เสียงบรรยายภาพที่คนพิการทางการเห็นต้องการ. *วารสารวารสารศาสตร์*, 9(2), 168-209. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jcmag/article/view/158456>
- สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ และสมาคมสภาคนพิการทุกประเภทแห่งประเทศไทย. (2558). *คู่มือการจัดและผลิตรายการวิทยุหรือโทรทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ*. วรศิลป์การพิมพ์ 89.
- อารดา ครุจิต, ภัทธีรา สารากรบริรักษ์, กุลนารี เสือโรจน์, ธนนท์ ประดิษฐ์ทรัพย์ และประภากร นนทลักษณ์. (2558). *หลักการผลิตเสียงบรรยายภาพ*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อารดา ครุจิต. (2565). การสำรวจและทบทวนวรรณกรรมเรื่องการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้แบบร่วมของคนพิการทางการเห็น. *วารสารวารสารศาสตร์*, 15(1), 79-130.
- อารดา ครุจิต. (2566). *การเล่าเรื่องชีวิตประจำวันของคนพิการในสื่อออนไลน์กับการต่อสู้เชิงความหมายของความพิการ*. [วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- อารดา ครุจิต. (2567). ความพิการกับความปกติธรรมดา: การต่อสู้เชิงความหมายความพิการของคนพิการในยูทูบ. *วารสารศาสตร์*, 17(2), 38-110. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jcmag/article/view/273411>
- Goggin, G., Newell, G., & Newell, C. (2003). *Digital disability: the social construction of disability in new media*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Grue, J. (2015). *The problem of the supercrip: representation and misrepresentation of disability*. Routledge.